

BİLİM ADAMI VE BİLİM

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sıraç İNAN *

Bilim ve teknik alanında yüzyıllardır süren çalışmalar ve insanların doğa üzerinde giderek daha çok güç sahibi olması, yaşam koşullarını olumlu yönde etkilediği gibi, tüm dünyanın çehresini de değiştirmiştir. 20.yy'a girildiğinde ise yaşanan iki büyük savaş, bilim ve teknolojinin insan yaşamını her zaman olumlu yönde etkilemeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur. Atomun parçalanabilirliğinin bulunması, yüzyılımızın bundan sonraki gelişimini belirleyen en önemli olaydır denebilir. Böylelikle insanlığı tümüyle tehdit edici nitelik kazanan bu buluş, belki de ilk kez, insanların bilim ve teknolojinin ulaştığı boyutlara kuşkuyla yaklaşmasına neden olmuştur. İnsanların geliştirdiği teknoloji iki savaşta silah olarak insan yaşamını tehdit etmiş, hele atom bombası örneğinde ulaşabileceği tehlikeli boyutların en acı örneğini vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı kırkbeş milyon ölüsü, ölçüsüz maddi ve manevi kayıplarıyla barış sorununun insanlığın tümü için ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Artık bilimsel ve teknolojik gelişmenin savaş araçlarına uyarlanmasıyla ortaya çıkan sonuçlar ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. 2. Dünya Savaşından bu yana geçen zaman içinde bilim, inanılmaz bir hızla gelişerek insana rahat bir yaşamın olanaklarını sunarken, insanlık için çok büyük bir tehlikeyi de birlikte getirmektedir. Bu, nükleer savaş tehlikesidir. Nükleer savaş tehlikesi salt tek tek insanlar için, savaşa giren ya da yakın duranlar için değil, karar verip düğmeye basanlar için de değil, tüm insanlık için büyük bir tehlikedir. Bu, insanların yaşadığı dünya ve üzerinde bulunan tüm canlılarla birlikte, canlılığı sağlayan tüm doğa dengeleri için de büyük bir tehlikedir. Nükleer tehlike insanlığın karşı karşıya bulunduğu, her insanın ortak sorunudur. Bu ortak tehlikeye karşı insanlık hep birlikte çözüm bulmak zorundadır. İnsanoğlu nükleer silahlar kendisini yok etmeden, kendisi nükleer silahları yok etmelidir. Bu da geniş yığınların barışı gerçekleştirme çabalarıyla somutlaşabilir.

Ortaçağda kilisenin tekelinde bulunan bilim, ancak Rönesans'la bağımsızlığını kazanarak tek tek bilim adamlarının çalışmalarıyla bundan böyle özgürce gelişmişti. Günümüzde ise bilimsel araştırmaların, bilim adamlarının bireysel gücünü çoktan aşmış olması, ortak çalışmalara gerek gösterdiği gibi, bu çalışmalara arka çıkan, onları destekleyen devlet güçlerinin de gerekliliğini ortaya koymuştur. Öbür yandan bilim alanındaki üstünlüğün devletlere politik güç sağlaması, bugün dünyanın yazgısını elinde tutan iki büyük gücün bilim alanında birbirleriyle yarışmasına neden olmaktadır. Bu da bilimin bir bakıma yeniden bağımsızlığını yitirmesi, bu kez de politik güçlerin hizmetine girmesi

* Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitim Anabilim Dalı Başkanı

anlamına gelmektedir. Bilimin, devletlerin elinde birer silaha dönüşmesi ise, insanlığı tehlikeye atan bir durum yaratmaktadır. Bu gerçekler karşısında bilim adamının durumu, her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır.

Artık günümüzde bilim adamı salt araştırmalarına yönelerek sonuçlarını düşünmeden çalışabilir, çalışmalarının doğuracağı sonuçlardan kendini soyutlayabilir mi? Bilimin, insanlığa zararı dokunması durumunda bilim adamı sorumlu tutulmalı mı, tutulmamalı mı? Öbür yandan bilim adamının, ait olduğu ülkenin çıkarlarından bağımsız kalmasına olanak var mıdır, ülkesine karşı yüklenmesi gereken bir sorumluluk da yok mudur?

Bu denli güncellik kazanan 'bilim adamının sorumluluğu sorunu' 1945 sonrası Alman Yazınına konu olmuştur. Bu konuya, savaş sonrası Alman Yazınına bir çok yazarı ilgi duymuş ve yapıtlarında bu konuyu irdelemiştir. Ben de, "bilim adamının sorumluluğu sorunu"nu toplumsal olaylar açısından ele alan Bertolt Brecht'in "Galilei'nin Yaşamı" (1) nı, Friedrich Dürrenmatt'ın "Fizikçiler"i (2) ve Heinar Kipphardt'ın "Robert Oppenheimer Davası" (3) adlı yapıtları çerçevesinde irdelemek istiyorum.

Brecht'in konuya ilk kez eğilmesi, Nazi döneminde bilim adamlarının, kendilerinden yararlanmak isteyen Hitler karşısında belirli bir tavır alması zorunluluğu üzerine olmuştur. 1938/39 yıllarında bu olayların etkisiyle yazdığı "Galilei'nin Yaşamı" adlı oyununda, kendisinden 300 yıl önce yaşamış bir bilim adamının egemen güçler karşısındaki davranışını yorumlamıştır. Oyunda, Galilei'nin bilimin ilerlemesini sağlamak için kiliseye buluşlarını satmasını ve bu yolla maddi çıkar sağlamasını öven Brecht, bilimin gelişimi karşısında ahlaki değerlere önem vermeyen davranışlarını da, bilimin gelişimini sağlamak için alınması gereken önlemler olarak kabul eder. Ancak Hiroşima'da atom bombasının patlamasından sonra Brecht, bilim adamının sorumluluğuna değişik bir açıdan bakmaya başlar. Ona göre, artık bilim adamı her ne pahasına olursa olsun sonuçlarını düşünmeden bilimi geliştiremez, geliştirmemelidir. Başka deyişle, bilim adamı bilimi geliştirirken insanlığın çıkarlarını düşünmek zorundadır. Hiroşima olayından sonra Brecht, bilim adamının sorumluluğuna toplumun yararı açısından bakmaya başlar.

1962'de "Fizikçiler"i yazan Dürrenmatt bu oyununda, günümüzde atom bilginlerine tanınan seçenekleri irdelemiş ve çıkış yolları aramıştır. Ona göre, bilim adamı insanlığa karşı sorumluluk duysa da duymasa da toplum düzeninin değişmesinde etkin olamaz. Çünkü dünyamızı yöneten belirsiz gücün emir kuludur.

Yüzyılımızın ortalarında ortaya çıkan gerçek bir olaydan yola çıkarak 1964'de yazdığı "Robert Oppenheimer Davası" adlı oyununda Kipphardt, bilim adamının ait olduğu ülke çıkarlarından bağımsız kalmasına olanak var mıdır, ülkesine karşı yüklenmesi gereken bir sorumluluk da yok mudur konu-

sunu tartişır. Atom bombasının Hiroşima'da patlamasından sonra, bir bilim adamı olarak Oppenhiemer, hidrojen bombasının yapımına karşı çıkar. Onun bu karşı çıkışında, Brecht'in Galilei'sinden bu yana tartişılan 'bilim adamının sorumluluğu sorunu'nun insanlığın çıkarları yönünde bir değişim gösterdiği görülür. Galilei yaptığı çalışmalarla toplum düzeninin değişim sürecini başlatmış, ancak öğretilerini yadsımakla, bu değişim sürecinin yarıda kalmasına neden olmuştur. Kipphardt'ta ise, Dr. Oppenheimer insani değerlerden ötürü çektiği vicdan azabından, hidrojen bombasının yapımına karşı çıkmış ve bu yolla toplum düzeninin değişimini devam ettirmek istemiştir. Ancak bu değişim sürecini devam ettirmeyi başaramayacaktır. Çünkü kısa bir zaman sonra bir başka bilim adamı hidrojen bombasının yapımını gerçekleştirecektir. Bu bakımdan Brecht ve Kipphardt'ın, bilimin sonuçlarının insanlık için bir tehlike oluşturmasını engellemek için bilim adamlarına yükledikleri toplumsal sorumluluk başarı olamamıştır. Bu da Dürrenmatt'ın, " tüm dünyayı belirsiz bir g yönetir, bilim adamları da bu g karşısında çaresiz kalır" yaklaşımının ilk bakışta doğru kabul edilmesine neden olabilir.

Her üç yazar yapıtlarında irdeledikleri bilim adamının sorumluluğu sorunu'na, yazarlardan daha değişik bir açıdan yaklaşılması gerekir kanısındayım. İnsan varlığının belirleyicisi drumuna dönüşmüş olan bilimin bulguları, tüm insanlığı doğrudan ilgilendirmektedir. Bilimsel araştırmaların ürünü olan bulgular, kim için, kimin yararına kullanılıyor? Bunu denetleyecek tek gücün toplum olması gerekiyor. Toplumun bu denetim görevini yeterince ve sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesi de, bireylerin önce kendi sorunlarına sahip çıkmalarıyla olasıdır. Çünkü kendi sorunlarına sahip çıkan birey, toplumu, daha doğrusu tüm insanlığı ilgilendiren bu tür yaşamsal sorunlara da sahip çıkabilecektir. Öbür yandan bilim adamı toplumun, denetim işlevini sağlıklı ve etkin bir biçimde yerine getirebilmesini sağlamak için, bilimin sonuçları konusunda insanlığı zamanında ve yeterince bilgilendirmesi gerekir. Başka deyişle, bilim adamı ve toplumun sıkı bir işbirliğine gitmesi gerekir. Bu bağlamda bilim adamının sorumluluğu, günümüzde insanlığın varlığını belirleyen bilimin bulgularına insanlık adına sahip çıkararak, insanlığı bu konuda zamanında bilgilendirmektedir. Yoksa toplum, bilimin olası tehlikeli sonuçlarına duyarsız kalıp, bu konuda tüm sorumluluğu bilim adamlarına yüklerse, o zaman dünyamızı tehdit eden nükleer tehlikenin ortadan kaldırılması da olası değildir.

KAYNAKLAR

- Brecht, Bertolt. **Leben des Galilei**, Edition Suhrkamp, Berlin: 1971
- Dürrenmatt, Friedrich. **Die Physiker**, Verlag der Arche, Zürich: 1980
- Kipphardt, Heinar. **In der Sache J. Robert Oppenheimer**, Suhrkamp Verlag, Frankfurt aM/ :1964